DISCURSUL PARTIDELOR POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA PRIVIND MIGRAȚIA ȘI DIASPORA

THE DISCOURSE OF POLITICAL PARTIES OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA ON MIGRATION AND DIASPORA

<https://doi.org/10.53783/18572294.21.185.01>

CZU: 329(478):314.15

Victor MORARU, *doctor habilitat în științe politice,*
membru corespondent al AȘM,
vsm.academy2015@outlook.com

Ecaterina DELEU, *doctorandă,*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
ecaterina.deleu@yahoo.it

Rezumat

Discursul partidelor politice din Republica Moldova a cunoscut numeroase transformări de-a lungul anilor. Subiecte privind migrația și diaspora au fost exploatate, în special, în perioadele electorale. Autoritățile politice s-au concentrat, în dialogul cu diaspora, pe chestiuni privind participarea politică, asigurarea dreptului la vot, organizarea unui număr mai mare de secții de vot peste hotare. Discursul partidelor, mai mult retoric, a fost reorientat de la problematica migrației spre reprezentanții diasporei și comunitățile din străinătate formate. În perioade electorale acest interes crește în intensitate, devine mai activ și mai constant. În funcție de rezultatele alegerilor se schimbă și atitudinea partidelor față de diasporă. Mai multe partide au elaborat strategii de implicare a reprezentanților diasporei în activitatea politică și au încercat să construiască un dialog mai mult sau mai puțin constant.

Cuvinte-cheie: migrație, diaspora, partide, Republica Moldova, discurs politic, participare politică.

Summary

The discourse of the political parties of the Republic of Moldova passed through multiple transformations over the years. Issues on migration and diaspora were promoted especially during election periods. The political authorities focused, in the dialogue with diaspora, on issues related to political participation, ensuring the right to vote, organizing a larger number of polling stations abroad. The discourse of the parties, more rhetorical, was reoriented from the issue of migration to the representatives of the diaspora and the formed communities. During election periods this interest increases in intensity, becomes more active and more constant. According to the election results, the attitude of the parties towards the diaspora also changes. Several parties have developed strategies to involve diaspora representatives in political activity and have tried to build a more or less constant dialogue.

Keywords: migration, diaspora, political parties, Republic of Moldova, political discourse, political participation.

Istoria relativ recentă a proceselor migraționale care au vizat Republica Moldova înregistrează schimbări importante, confirmate și pe parcursul perioadei pandemiei de COVID-19. Consolidarea comunităților de migranți, creșterea gradului de activism și participare politică, manifestate în anul 2020, an pandemic și electoral, au

reprezentat o reconfirmare a rolului civic activ pe care acestea și l-au asumat. Participarea cetățenilor moldoveni aflați peste hotare la procesele politice din Republica Moldova, implicarea politică având un impact în continuă creștere, provocările existente în relațiile dintre reprezentanții diasporei și autoritățile politice au devenit subiecte discutate tot mai mult [1; 2; 3; 4].

Abordările privind migrația și diaspora în discursul public și cel politic din Republica Moldova au cunoscut modificări esențiale de-a lungul anilor (nu doar ca și conceptualizare, dar și ca spațiu de discuții). În a doua jumătate a anilor '90 ai sec.XX erau referințe ocazionale din partea autorităților politice față de valurile de emigrație. Până în 2008-2009 puținele afirmații lansate se refereau la migrația de muncă. Din partea autorităților politice de la Chișinău și a partidelor a fost notată mai mult o retorică privind emigrația populației, în special în campaniile electorale. În ultimul deceniu, referirile la cetățenii din diaspora au devenit tot mai frecvente. În ce măsură și, mai ales, în ce context sunt utilizați termenii *migrație* și *diasporă* în programele partidelor politice? De ce este nevoie de o clară delimitare în cazul propunerii și adoptării politicilor în domeniu? Cine face parte din diaspora și de ce ar fi o abordare limitativă să fie considerați doar migranții de muncă în această categorie?

Analizând contextul problemei în România (care a înregistrat tendințe similare în raport cu situația din Republica Moldova), cercetătoarea Camelia Beciu scoate în evidență câteva aspecte privind abordarea migrației: ca temă politico-electorală; ca temă identitară; ca și construcție a imaginii țării de origine. Clasa politică utilizează fenomenul migrației „ca și resursă de legitimare politico-electorală”, iar autoritățile - ca argument pentru justificarea unor politici. Termenul „diaspora” este utilizat mai mult „în contexte instituțional-politice și electorale”. [5, p. 42]. Autoarea s-a axat pe modul în care au evoluat percepțiile, în discursul public și cel politic, privind „noua diasporă” (cetățenii plecați la muncă peste hotare, în special în țările Uniunii Europene), a evidențiat un spectru amplu de probleme, de la „instituționalizarea temei migrației de muncă, ca temă de agendă permanentă, constantă a discursului politic (guvernamental, electoral etc.), legitimând politici publice și reconfigurări instituționale”, la o accepție mult mai largă, din perspectiva cetățeniei, la „cetățenii români de pretutindeni”. Astfel, termenul „diaspora”, depășind cadrul (tradițional) istoric, a „dobândit o accepție mai largă, în contextul globalizării, al mobilității transnaționale și al expansiunii noilor tehnologii de comunicare”. [5; 6; 7; 8].

Analiza abordărilor privind reflectarea migrației în programele partidelor politice din Federația Rusă și din țările Parteneriatului Estic (Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina), a retoricii privind migrația, dar și a politicilor legate de migrație și diaspora, realizată de un grup internațional de cercetători [9], a accentuat rolul important al partidelor politice în procesul de elaborare a politicilor: „Elitele politice au înțeles că migranții reprezintă o forță electorală puternică și un potențial important pentru investiții și dezvoltare economică. Pe măsură ce au luat amploare dezbaterile privind migrația, tema fiind adesea politizată pentru sprijin electoral, problematica migrației a pătruns treptat în programele partidelor

politice din statele post-sovietice” [9, p. 6]. De notat, câteva din concluziile studiului respectiv: programele partidelor politice nu au reușit să reflecte importanța politicilor privind migrația ca fiind printre priorități (reflectarea a fost marginală, sporadică); rolul partidelor politice în elaborarea cadrului de politici fiind nesemnificativ, inițiativa a fost preluată de guvern; retorica migrației a fost centrată pe probleme, nu pe politici de migrație; societatea civilă și instituțiile internaționale pot avea efect de echilibrare în raport cu partidele politice, care utilizează migrația în scopuri electorale. De menționat că în perioada desfășurării studiului, anii 2010-2011, țările post-sovietice erau la etapa la care politicile vizau în mod preponderent migrația de muncă și prevenirea emigrației ilegale. În opinia autorilor, utilizarea termenului „diaspora” în locul „migranților de muncă” de către guvernele naționale este o recunoaștere evidentă, deși neintenționată, a emigrării forței de muncă, cu șanse necunoscute de revenire. Această analogie, dintre „migranți de muncă” și „diaspora” a pătruns în documentele politice ale guvernelor post-sovietice.

Unul din autorii studiului, A. Oprunenco, a analizat reflectarea problematicii migraționale în programele partidelor din Republica Moldova. La începutul anilor 2000, guvernarea comunistă (2001-2009) a pus accent pe migrație ca și „capriciu” al celor care au decis să plece peste hotare, fiind neglijate amploarea emigrației cetățenilor moldoveni și condițiile economice precare care au generat acele valuri de emigrație (replica premierului Tarlev că „migrația ar fi un capriciu” a fost pe larg vehiculată în presă). Între timp, partidele de opoziție au inclus în programele lor probleme legate de emigrație, cum ar fi *brain drain*, riscuri și beneficii ale migrației, drepturi ale migranților, atragerea remitențelor și investițiilor, dezvoltarea regională și rurală, crearea locurilor de muncă pentru a face acele regiuni atractive pentru reîntoarcerea migranților etc. În această perioadă, în opinia cercetătorului, a fost consolidat sistemul de reglementare a migrației, au fost stabilite cooperări bilaterale în domeniul migrației de muncă și adoptate programe și politici care vizau lucrătorii moldoveni migranți. Migrația de muncă a devenit în anii 2010-2012 subiectul principal al dezbatărilor politice, inclusiv din cauza remitențelor, care au scos din sărăcie familiile emigranților, dar care au creat dependența sistemului economic al țării de aceste remitențe. A fost menționată importanța în continuă creștere a diasporei, ca și sursă a suportului electoral, dar și capital financiar pentru investiții [10]. În opinia sa, platformele partidelor politice reflectau în mică măsură aceste realități. Dincolo de aspectele sociale și economice, au fost scoase în evidență unele tendințe care deja influențau, la acea etapă, spațiul politic din Republica Moldova. În perioada 2009-2010 diaspora devenise deja un segment important de alegători de care partidele urmau să țină cont, cel puțin la scrutinele parlamentare („an important pool for votes”). Cu referire la rolul pe care l-au avut membrii diasporei prin participarea la vot, în 2010, la alegerile parlamentare (peste 65.500), a fost subliniat impactul migrației nu doar în planul dezvoltării, dar și în plan electoral, avându-se în vedere partidele care au ajuns în 2010 în Parlament: cele din coaliția de guvernare (PLDM, PDM, PL) și partidul din opoziție - PCRM. Programele partidelor din coaliție făceau referire la aceleași probleme legate de emigrația

populației, prin urmare, „programele politice erau asemănătoare și facilitau elaborarea cadrului de politici în domeniul migrației” [10, p. 392].

Într-un studiu de sinteză, V. Moșneaga a abordat problemele emigrației din Republica Moldova și particularitățile formării diasporei. În viziunea sa, în pofida atitudinilor contradictorii ale partidelor politice privind dezvoltarea Republicii Moldova, politica migrațională a fost caracterizată „de o anumită continuitate”, cuprinzând câteva domenii generale: asigurarea drepturilor omului, reglementarea migrației (ilegale), a situației copiilor rămași singuri, colaborarea cu diaspora, stimularea reîntoarcerii și reintegrării migranților. S-a remarcat faptul că partidele politice au conștientizat rolul în continuă creștere a reprezentanților diasporei în viața politică a țării. Prin urmare, eforturile partidelor din Republica Moldova au devenit mai active și sistematice, cu scopul de a atrage un număr tot mai mare de votanți din diasporă, ceea ce a dus la creșterea rolului politic și a activității electorale a diasporei [11].

O altă cercetătoare, Ina Filipov, a analizat viziunile asupra migrației în programele electorale ale partidelor politice care au acces în Parlament în urma scrutinului din 2014 (PSRM, PLDM, PCRM, PDM, PL), evidențiind necesitatea „intervenției decidenților în procesele migraționale care nu trebuie să îmbrace forma doar a unui discurs politic, ci a unor acțiuni concrete de control a acestor procese” [12].

Unul din partidele care au ajuns în 2014 în Parlament a fost Partidul Liberal (cu 13 mandate). În documentele de statut și de program adoptate la congresul partidului din decembrie 2018, semnate de președintele PL Dorin Chirtoacă (afișate pe site-ul partidului), unul din obiective vizează protejarea drepturilor și intereselor cetățenilor moldoveni aflați peste hotare, iar la rubrica activități se menționează „comunicarea și cooperarea permanentă” cu diaspora. În programul politic al PL (Cap.2, p. 12, care se referă la colaborarea cu diaspora) se prevede: sprijinirea păstrării identității naționale, modificarea legislației pentru asigurarea exercitării dreptului de vot (electronic, prin corespondență etc.), stimularea inițierii în Republica Moldova a unor afaceri ale migranților, crearea unor centre de cultură în țările de reședință a migranților moldoveni, protecția drepturilor lucrătorilor migranți, valorificarea potențialului ambasadelor și consulatelor în țările cu un număr mare de cetățeni moldoveni. Problematika migrației se regăsește și printre obiectivele de protecție socială a PL (Cap. 3): se prevede „controlul eficient al migrației externe, menținerea legăturii cu familia și cu Republica Moldova a migranților moldoveni, asigurarea protecției sociale a cetățenilor moldoveni aflați peste hotare prin semnarea acordurilor bilaterale” etc. La Cap. 11 (politica externă și integrarea europeană) este reluat accentul pe „recalibrarea prezenței misiunilor diplomatice în conformitate cu criteriile de reprezentare geografică și contribuție la reprezentarea politică, economică și culturală a Republicii Moldova”.

Există mai multe diferențe între aceste documente (adoptate în 2018) în raport cu cele aprobate la congresul anterior al PL din septembrie 2014. La tema în cauză a fost inclusă referința privind modificarea legislației pentru asigurarea exercitării dreptului de vot pentru cetățenii moldoveni aflați în străinătate. La congresul menționat a fost aprobată și o rezoluție cu privire la diasporă, iar cele 9 obiective

incluse în rezoluție se regăsesc în programul adoptat în 2018 la congresul V al PL din decembrie 2018. În rezoluție se face referire la ponderea de peste 25 la sută a populației, a cetățenilor plecați peste hotare, este menționat „fenomenul complex de migrare în masă” a cetățenilor, contribuția diasporei la ieșirea din sărăcie și deblocarea economiei naționale, prin transferul de remitențe, diaspora fiind recunoscută ca „parte integrantă a statului”, „o resursă vitală și durabilă”, rolul acesteia fiind „major la consolidarea democrației, a comunităților și elitelor formate peste hotare” [13]. În rezoluție se menționează că diaspora reprezintă un important potențial nevalorificat din cauza „neglijării lor din partea instituțiilor statului”, reiterând necesitatea consolidării comunităților cetățenilor moldoveni. Rezoluția conține mai multe prevederi care vizează crearea unui „sistem eficient de comunicare dintre diasporă și instituțiile statului”, realizarea unor „programe și proiecte privind migrația”, consolidarea „capacității instituției statale responsabile de relația cu diaspora”, precum și reintegrarea migranților reveniți, inclusiv a copiilor acestora etc. În rezultatul alegerilor parlamentare din februarie 2019, PL nu a mai acces în Parlament, devenind astfel partid extraparlamentar. Pe site-ul PL și pe paginile de pe rețelele sociale nu pot fi remarcate în prezent secțiuni dedicate diasporei.

Un alt partid care a acces în Parlament în anul 2014 a fost Partidul Democrat din Republica Moldova (PDM, cu 19 mandate, însă la 1 ianuarie 2021 dispunea doar de 11 mandate), cu sloganul „Prosperitate pentru oamenii Moldovei – acum, aici, acasă”, în programul căruia se menționa necesitatea ca politicile de stat să fie orientate spre a crea pentru cetățenii moldoveni emigrați condiții de revenire spre dezvoltarea țării, dar și sprijinirea familiilor tinere, pentru a diminua fluxul emigrațional. PDM promitea facilități pentru migranții care doreau să investească în țara de origine programe de sprijin eventualilor investitori migranți, angajarea în țară a migranților care au obținut peste hotare diplome de studii etc. În statutul PDM nu regăsim mențiuni despre migrație sau diasporă, nici în obiectivele strategice, nici în documentele (declarația politică și rezoluția) aprobate la congresul extraordinar din 7 septembrie 2019 (PDM a rămas partid parlamentar și după scrutinul din februarie 2019). În rezoluția adoptată la precedentul congres, din 2016, se menționa „întărirea legăturilor țării cu diaspora, sporirea eforturilor de a-i determina să revină acasă, prin dezvoltarea țării, crearea locurilor de muncă bine plătite”. În pofida faptului că PDM a încercat să construiască un dialog cu reprezentanții diasporei, organizând în diferite țări numeroase evenimente pentru cetățenii moldoveni, în perioada în care și-a asumat guvernarea, partidul a atras cele mai multe și cele mai aprigi critici din partea diasporei, dar și manifestări de protest. În acea perioadă a avut loc și primul proces intentat autorităților Republicii Moldova de către reprezentanții diasporei din cauza nerespectării dreptului la vot pentru toți cetățenii. Or, dialogul dintre autoritățile Republicii Moldova și diasporă, adesea controversat, care a trecut de la etapa de mimare a dialogului până la acuzații reciproce și procese de judecată, urmează încă să fie construit, pentru a fi echilibrat [14;15].

Partidul Liberal Democrat din Moldova (PLDM), cu 23 de mandate în anul 2014 (în prezent, partid extraparlamentar), avea stabilit în programul său obiectivul „Înainte pentru noi locuri de muncă la sate și orașe!”. În urma consultării, și în cazul acestui partid, a programului politic adoptat la congresul din decembrie 2011 (din postura unui partid care se afla la guvernare, în cadrul unei alianțe politice cu alte două partide – PD și PL) și a documentului de program aprobat la congresul din 2018, când deja era partid extraparlamentar, conchidem, că Programul din 2011 nu are nicio mențiune despre migrație și diaspora (ca de altfel și statutul PLDM, adoptat în 2016), în schimb este remarcat „capitalul uman, sub formă de cultură civică, nu doar individual, care contribuie la bunăstarea generală”. La p. 10.1, la obiectivul renaștere prin educație, se spune că PLDM va susține realizarea unui program „de stimulare a revenirii „substanței cenușii” (o expresie stângace). În programul politic al PLDM (din 2018), document care a suportat unele modificări în raport cu precedentul, la capitolul sărăcia și depopularea, se menționează că țara „se confruntă cu un puternic fenomen imigraționist” (eroare! emigraționist/migraționist ar fi formula corectă). În program se pune accent pe depopularea țării, pierderea capitalului uman, exodul (în special a specialiștilor în medicină, a profesorilor, a lucrătorilor înalt calificați), „reflexul migrațional”.

Un rol aparte l-a avut PLDM, la fel și PL, la înființarea Biroului relații cu diaspora, precum și la intensificarea relațiilor de colaborare cu reprezentanții comunităților cetățenilor moldoveni stabiliți peste hotare. Există un grup pe o rețea de socializare - PLDM în diaspora, cu 667 de membri, administrat de PLDM și de alți doi reprezentanți stabiliți peste hotare.

Partidul Comuniștilor, cu 21 de mandate în Parlamentul din anul 2014, avea câteva scurte referințe în programul său electoral. PCRM promitea că „va asigura protecția cetățenilor Republicii Moldova, indiferent de țara în care lucrează”, aplicarea unor măsuri concrete pentru „prevenirea unei catastrofe demografice naționale”, stoparea exodului lucrătorilor medicali, ocuparea în câmpul muncii a „sutelor de mii de cetățeni moldoveni nevoiți să plece în căutarea unui loc de muncă”. În statutul și în programul politic al PCRM, adoptat în 2008, nu se regăsesc referințe la cetățenii plecați la muncă peste hotare, la migrație sau diaspora. În același timp (într-un limbaj, specific și combativ, care ar putea fi subiect de studiu de caz), în program se pune accent pe asigurarea cu locuri de muncă și salarii „mai mari decât în țările vecine”, pentru a menține capitalul uman al țării („potențialul cetățenesc”). Nici pe site-ul PCRM (partid care nu a mai acces în Parlament după scrutinul din februarie 2019), nici pe rețelele sociale nu sunt secțiuni care să atragă atenția, cel puțin accidental, la tema migrației, a diasporei, la cetățenii moldoveni aflați peste hotare. Or, este absolut necesar ca în activitatea partidelor, în declararea obiectivelor sale programatice să se găsească loc și pentru identificarea problemelor reale ale migrației, clarificarea dimensiunii și ponderii acestora, dezvăluirea aspectelor primordiale, sugerând chiar răspunsuri practice [16, p. 98].

Partidul Socialiștilor din Republica Moldova (PSRM), cu 25 de mandate în Legislativul din anul 2014 (la 1 ianuarie 2021 avea 37 de mandate de parlamentari),

are în vizorul său cetățenii moldoveni aflați la muncă în Federația Rusă (în programul politic se menționa numărul de 700 de mii de persoane), manifestând o viziune critică asupra regimului liberalizat de vize cu țările UE. În programul PSRM aprobat în 2014 (p. 7, criza demografică) se atrăgea atenția la exodul tinerilor, la protecția cetățenilor moldoveni care muncesc în afara țării, la remitențele care stimulează economia de consum. Ca și în cazul PCR, în programul politic al PSRM puteau fi notate devieri de limbaj (ex. „prihvatizare”, intenționat). În programul politic modificat, publicat pe site-ul PSRM, nu se mai regăsesc nici acele remarci accidentale privind cetățenii moldoveni care muncesc în Federația Rusă, criza demografică, exodul tinerilor etc. În statutul PSRM, adoptat în 2013, nu există nicio referință privind migrația sau diaspora. Nici dialogul PSRM cu reprezentanții comunităților cetățenilor moldoveni aflați peste hotare nu a fost mai reușit decât în cazul PDM, ambele partide fiind blamate în repetate rânduri. Numărul de peste 14 mii de alegători care au votat în Federația Rusă pentru candidatul Igor Dodon la prezidențialele din 2020 (în 2016 au fost circa 9 mii) nu i-au adus liderului PSRM voturile necesare pentru un al doilea mandat.

Un caz aparte al discursului politic privind diaspora îl constituie Partidul Popular European (PPEM, reprezentat de doi deputați în Parlamentul format în urma scrutinului din 2014) condus la început de Iurie Leancă și care a făcut parte din coaliția de guvernare cu PDM. În programul adoptat în 2015, la congresul de constituire, noul partid politic promitea să construiască o țară care să „excludă nevoia de a pleca în străinătate” la muncă, încurajarea angajării cetățenilor moldoveni care au studiat peste hotare. Programul avea o pagină dedicată diasporei, în care reprezentanții PPEM declarau că vor apăra interesele diasporei, anunțând o abordare bi-dimensională în relațiile cu diaspora – „combinând politicile publice de susținere a migranților moldoveni aflați în dificultate cu inițiativele ce vor implica diaspora în modernizarea și europenizarea Republicii Moldova”. În program se pune accent pe „perfecționarea serviciilor consulare și deschiderea centrelor pentru diaspora; lansarea serviciilor on-line necesare migranților și semnarea acordurilor de securitate socială, asigurarea unui sistem de pensii alternative, recunoașterea diplomelor și calificărilor”. PPEM menționa importanța păstrării identității naționale și a implementării programelor de susținere și de promovare a tradițiilor și culturii naționale, inclusiv prin deschiderea centrelor culturale și prin sprijinirea programelor de studiere a limbii române. Se constata că, deși diaspora a dat dovadă de activism civic, este aproape inutilizat potențialul intelectual, tehnologic și participativ al acesteia. „PPEM va promova implementarea, cu susținerea partenerilor europeni, a unui șir de programe economice și investiționale inovative pentru a permite diasporei să se implice în dezvoltare, dar și pentru a asigura reîntoarcerea în patrie a cetățenilor. PPEM, de asemenea, va promova o incluziune cât se poate de largă a diasporei în viața politică din Republica Moldova. Vom opta pentru modificarea legislației, astfel încât persoanele din diasporă să se poată implica în activitatea politică din țară, vom opta pentru introducerea procedurii de vot la distanță, vom promova alte mecanisme prin care conaționalii noștri de peste hotare să poată influența la modul direct cursul de dez-

voltare al Republicii Moldova - exact așa cum până acum au contribuit și continuă să ajute fundamental economia țării”, se spunea în document [17]. În statutul PPEM (adoptat, ca și programul politic, în iulie 2015) unul din obiective (nr. 6) făcea referire la „consolidarea legăturii dintre Republica Moldova și comunitatea originarilor din Republica Moldova (diaspora), susținerea acestora și implicarea lor în dezvoltarea țării în scopul facilitării reîntoarcerii finale”. Printre alte organizații și asociații ale PPEM figura Organizația Diasporei, „formată din cluburi de diasporă și structuri la nivel național”. Printre sarcinile propuse de organizația respectivă se numără consolidarea membrilor și susținătorilor PPEM din diasporă, crearea unui mecanism prin care diaspora poate influența procesele și schimba lucrurile din Republica Moldova, valorificarea potențialului intelectual, tehnologic și participativ al diasporei” [17]. Consultând paginile PPEM de pe rețelele sociale, unde sunt actualizate sporadic cu informații privind activitatea unor reprezentanți ai PPEM, am constatat că ultima știre ține de septembrie 2019, iar referințele la diaspora sau migrație aproape că lipsesc, site-ul PPEM este inactiv în prezent.

De-a lungul anilor, abordările partidelor, retorica autorităților politice în privința migrației s-au schimbat față de perioada 2000-2015. În perioada crizei migraționale din 2015 discuțiile s-au amplificat și au continuat pe parcursul a cel puțin doi ani. În cazul a două partide create recent, considerate tinere în spațiul politic, Partidul Acțiune și Solidaritate (PAS) și Platforma pentru Dreptate și Adevăr (PPPDA), programele politice fiind aprobate în 2015-2016, sunt mult mai evidente tendințele internaționale și regionale în problema migrației. PAS și PPPDA au făcut referire la declarația Președintelui României, Klaus Iohannis, care a menționat că diaspora trebuie să devină o prioritate națională. În programul PAS și în cel al Platformei DA se pune accent pe diaspora, deși lipsește referința la migrație sau politici migraționale. Este, într-un fel, în spiritul tendințelor partidelor din mai multe țări, care evită să se refere în programele lor politice la migrație, din cauza unor predispoziții ale electoratului. În perioada pandemiei de COVID-19, când au sporit temerile privind migranții, partidele politice au evitat cu atât mai mult să folosească în discursul lor politic cuvintele migrație sau migranți. Cert însă este că PPDA a devenit partid parlamentar în urma scrutinului din februarie 2019 și a obținut 12 mandate. Documentele statute au fost modificate și aprobate la congresul partidului din februarie 2017. Deși în statut nu se regăsesc prevederi care ar viza migrația sau diaspora, în program sunt mai multe informații în acest sens: „sute de mii de cetățeni sunt forțați să lucreze în străinătate pentru a sprijini financiar rudele nevoiașе care au rămas acasă”; „destrămarea familiilor, inclusiv din cauza exodului masiv”; „cei plecați, revenind acasă”. O atenție specială se acordă tinerilor: „Fără o creștere semnificativă a ratei de ocupare pe piața muncii a tinerilor acest exod nu va putea fi stopat. Este necesară crearea oportunităților economice pentru ca tinerii să aibă locuri de muncă atractive și bine plătite” [18, pp. 3, 6]. În program se pune accent pe „implicarea activă și decisivă a diasporei”, pe „susținerea cetățenilor aflați peste hotare și valorificarea potențialului uman al diasporei, consolidarea capacităților BRD, servicii consulare accesibile,

promovarea învățării limbii române de către copiii cetățenilor moldoveni aflați peste hotare; susținerea copiilor din diasporă; susținerea creării asociațiilor diasporale; colaborarea cu România în vederea creării centrelor culturale pentru cetățenii stabiliți peste hotare; promovarea semnării acordurilor de securitate socială cu țările de reședință a cetățenilor moldoveni; crearea platformelor de comunicare cât mai eficiente dintre instituțiile statului și diasporă; asigurarea recunoașterii diplomelor și calificărilor dobândite în afara țării; implicarea în viața politică a unui număr cât mai mare de cetățeni moldoveni, inclusiv prin participarea la alegeri”. Valorificarea potențialului diasporei în dezvoltarea Republicii Moldova prevede elaborarea și implementarea unor programe pentru a susține investițiile diasporei în economia națională; elaborarea de parteneriate în ceea ce privește proiectele economice comune; stabilirea parteneriatelor dintre reprezentanții diasporei și universități, școli, instituții publice pentru schimb de experiență; crearea unor condiții avantajoase pentru reîntoarcerea în țară a tinerilor, dar și a persoanelor în vârstă etc. „Este extrem de importantă crearea premiselor ca cel puțin o parte din Diasporă să revină acasă”, se menționează în program [18, p. 38]. Pe paginile afiliate PPDA și membrilor acestui partid pe rețelele sociale sunt afișate constant informații privind evenimentele din țară, iar cele privind cetățenii moldoveni aflați peste hotare apar periodic, sporadic. Pe site-ul PPDA, la secțiunea diaspora, fără informații atașate, se menține pagina principală cu știri a site-ului.

Un alt partid care a acces în Parlament în urma alegerilor din februarie 2019 este PAS (partid parlamentar cu 12 mandate). Congresul de constituire a PAS a avut loc la 15 mai 2016, atunci a fost aprobat statutul PAS, unde nu erau deloc referințe la migrație, ci doar la diasporă. Între timp, au fost operate mai multe modificări. La ultimul obiectiv (art. 8, p. n) se referă la implicarea diasporei la dezvoltarea Republicii Moldova. Din organele de conducere ale PAS face parte și președintele Organizației Diaspora (PAS Diaspora). În programul politic, la primul capitol se fac referiri la votul electronic și votul prin corespondență. Ultimul capitol este dedicat diasporei („activă și implicată în dezvoltarea” țării), descris pe ultima pagină a programului politic, prevede (ca o prioritate) implicarea acesteia în dezvoltarea țării, la luarea deciziilor, încurajarea revenirii (cel puțin temporare) și a investițiilor în țara de origine, promovarea unor programe educaționale pentru copiii din diasporă, semnarea acordurilor pentru protecția socială, consolidarea capacităților asociațiilor din diaspora etc. În discursul politic al PAS, afirmațiile sunt lipsite de victimizarea diasporei sau abordare ca fiind defavorizată. Dimpotrivă, este abordată ca o resursă pentru dezvoltarea politică, economică și socială a țării de baștină.

Pe site-ul PAS, în lista cu cele 6 priorități, regăsim „crearea locurilor de muncă acasă”, pentru ca cetățenii moldoveni să nu mai plece peste hotare în căutarea unui loc de muncă, „revenirea celor înstrăinați”. La fel, la secțiunea PAS Diaspora, regăsim obiectivele acestei organizații de partid: menținerea dialogului cu diaspora și încurajarea participării cetățenilor din diaspora la viața social-politică și economică din țară, fiind considerată o resursă importantă pentru dezvoltare și un rol însemnat pentru țară. PAS și PAS Diaspora are mai multe pagini pe rețelele sociale, unde sunt

plasate activ informații despre evenimentele din țară, despre reprezentanții diasporei sau inițiative dedicate cetățenilor moldoveni aflați peste hotare. În cadrul alegerilor din februarie 2019 desfășurate în baza sistemului mixt a fost ales un deputat din partea Diasporei (circumscripția 50), Maia Sandu, care a renunțat la mandat în favoarea celui de prim-ministru. În cadrul alegerilor repetate deputat din partea diasporei a devenit Galina Sajin, cu experiență de migrație în Italia. Alți doi deputați din partea diasporei au fost aleși pe circumscripția 49 (la Est de Republica Moldova) și circumscripția 51 (SUA și Canada) – Gheorghii Para (desemnat de Partidul Comuniștilor) și, respectiv, Dumitru Alaiba, desemnat de Blocul electoral „ACUM Platforma DA și PAS”.

În Parlamentul ales în urma scrutinului din februarie 2019 (conform sistemului electoral mixt) a acces și un alt partid nou apărut în spațiul politic al Republicii Moldova – Partidul „Șor”, cu 9 mandate. În programul de o pagină, adoptat la congresul din 2016, nu sunt menționați despre migrație sau diaspora, dar nici în documentul de statut (30 pag.). La sfârșitul anului 2017 partidul „Șor” a deschis un centru „de reprezentare și susținere” în orașul italian Bologna și a organizat evenimente de ordin cultural („concerte electorale”) care au atras critici și proteste din partea cetățenilor moldoveni stabiliți peste hotare. La conferințele de presă susținute în urma protestelor de la Mestre și Torino, Ilan Șor a adus mai multe acuzații reprezentanților diasporei. La rândul lor, protestatarii au semnat (în decembrie 2018, deci în preajma scrutinului parlamentar din februarie 2019) o declarație în care era semnalată utilizarea de către Partidul „Șor” a unei asociații din Italia pentru promovarea imaginii și pentru propagandă politică și electorală, fapt ce contravine legislației Republicii Moldova, dar și celei din Italia. Totodată, protestatarii au solicitat CEC să verifice legalitatea acțiunilor respective ale Partidului „Șor”.

Dacă ne referim la candidații electorali de la scrutinele prezidențiale din 2016 și 2020, Maia Sandu și Igor Dodon, programele lor electorale au fost diferite. Programul electoral al candidatei Maia Sandu la alegerile din noiembrie 2020 menționa sacrificiile celor care „au plecat la muncă în străinătate”; unul din cele 5 obiective naționale în calitate de președintă (2) se referea la crearea „locurilor de muncă acasă”; extinderea listei de acte eliberate de ambasade și consulate cetățenilor moldoveni stabiliți peste hotare. Programul Maiei Sandu din 2020 diferă de cel din 2016, prezentat pe o singură pagină, sub forma unui contract social cu cetățenii Republicii Moldova, care nu conținea referințele menționate în 2020.

Liderul PSRM Igor Dodon a păstrat în retorica sa pentru alegerile prezidențiale din 2016 și 2020 sintagma *migranți de muncă*. La această etapă apar încă victimizați migranții, în schimb nu este scris nimic în programul său electoral despre diaspora. „Potrivit datelor oficiale ale Guvernului, peste hotarele țării se află permanent la muncă peste 800 de mii de migranți muncitori din Moldova, însă numărul lor real depășește cifra de 1 milion. Grijă pentru acești oameni mereu a fost parte a activității noastre. În Rusia trăiesc permanent circa 700 de mii de migranți muncitori din Moldova sau 70 la sută din numărul total. Din cauza politicii mioape, iresponsabile și sabotoare a regimului de guvernământ, acești oameni au ajuns să fie categoria cea

mai vulnerabilă a concetățenilor noștri aflați peste hotare”, se menționa în programul electoral din 2016. În privința dreptului lor la vot, Igor Dodon menționa în 2016: „Numărul secțiilor de votare deschise în străinătate trebuie să fie proporțional cu numărul de compatrioți de-ai noștri peste hotare, iar dreptul de vot trebuie să fie asigurat fiecărui cetățean. Cei care, prin munca proprie, întrețin sute de mii de familii în Moldova, trebuie să dispună de toate drepturile atât pe teritoriul țării, cât și în afara ei” [19]. În programul electoral din 2020 au fost menținute doar câteva referințe generale: „Mulți dintre compatrioții noștri continuă să plece în căutarea unui loc de muncă în alte țări. Acest lucru conduce la scăderea numărului populației, la îmbătrânirea populației, ceea ce va crea probleme sistemului național de pensii” [19]. În acest context, de menționat faptul că fenomenul migrației nu se pretează unei „interpretări superficiale” [20, p. 8], și deja în anii 2009-2011, așa cum atestă experții, era vizibilă „amplificarea spectrului de motive care determinau migrația cetățenilor moldoveni” [21, p. 101].

În discursul său public, Igor Dodon a criticat în repetate rânduri reprezentanții diasporei. Într-o emisiune TV din 23 martie 2020 (postul TV Moldova 1), odată cu declanșarea pandemiei de COVID-19 și declararea stării de urgență în țară, afirma: „Toți ne criticau, dar acum toți și-au adus aminte de casă, toți vor acasă”. În cadrul unui briefing din 2 noiembrie 2020, după primul tur de scrutin al alegerilor prezidențiale a vehiculat afirmații care au atras reacții hotărâte din partea diasporei: „Noi toți am remarcat că diaspora a fost foarte activă la aceste alegeri și putem spune în mod real că diaspora reprezintă un electorat paralel al Republicii Moldova. Acest electorat are propria viziune și propriile preferințe politice și, în mare parte, acestea se află în disonanță cu preferințele populației majoritare care locuiește și muncește acasă”. A doua zi, într-o conferință de presă de la sediul PSRM, Igor Dodon a precizat: „Dar ea (diaspora) locuiește acolo. Noi le-am dat dreptul de vot și asta e bine, e corect. Dar care vot trebuie să fie decisiv? Noi, care locuim în Republica Moldova sau cei care de zeci de ani nu au fost în Republica Moldova? Poate nici nu vor să vină”.

În concluzie, menționăm că discursul public și politic al partidelor a cunoscut numeroase transformări de-a lungul anilor (retorică și stil declarativ, populism, interpretare superficială, demagogie sau discurs ideologic, stil combativ și acuzații reciproce). Timp de un deceniu, în perioada 1995-2005, în spațiul public a predominat atenția asupra valurilor de emigrație (în mare parte migrație de muncă și, în special, migrație ilegală) și impactul acestora asupra societății (socioeconomic și demografic: remitențe, copii și bătrâni rămași singuri în urma migrației, scăderea numărului copiilor în școli și a numărului studenților din instituțiile superioare de învățământ, deficit de forță de muncă pe piața muncii). În mare parte, atenția partidelor de stânga era îndreptată spre migranții aflați în Federația Rusă, fiind considerată țara cu cel mai mare număr de migranți moldoveni. Acest subiect a fost exploatat mai ales în perioadele electorale. Din perioada 2009-2012 (în ritmuri mult mai accelerate - după 2015), noile tendințe de emigrație a cetățenilor moldoveni (schimbarea țării de destinație), în special spre țările nordice, creșterea numărului votanților peste hotare au reorientat atenția opiniei publice și a partidelor politice. Odată cu participarea con-

siderabilă la vot a cetățenilor moldoveni aflați peste hotare, atenția autorităților politice s-a concentrat, în dialogul politic cu diaspora, pe chestiuni privind participarea politică, asigurarea dreptului la vot, organizarea unui număr mai mare de secții de vot peste hotare (și aici a fost nevoie de implicarea activă a Ministerului de Externe în dialogul diplomatic cu autoritățile din țările de reședință).

În general, influența partidelor, dar și interesul lor pentru migrație au fost reduse, reglementarea politicilor migraționiste fiind asumată de fiecare dată de Guvern. De cele mai multe ori, de regulă în perioadele electorale, discursul partidelor politice din opoziție viza probleme legate de emigrația accelerată a populației, provocată de situația economică dificilă din țară. Documentele de statut ale partidelor, având un caracter specific, foarte rar au inclus unele referințe la migrație sau diasporă. În schimb, în programele lor au fost notate diferite accente. La nivel de tendințe, pe plan regional și internațional, discursul partidelor și abordările din partea autorităților politice s-au reorientat de la problematica migrației spre problematica diasporei și a comunităților cetățenilor moldoveni aflați în străinătate (de la migrație - la transnaționalism și formarea diasporelor). În perioade electorale acest interes crește în intensitate, devine mai activ și mai constant.

Discursul mai mult retoric al partidelor se accentuează în campaniile electorale, iar în funcție de rezultatele alegerilor se schimbă și atitudinea partidelor față de diasporă. Cert este faptul că mai multe partide au elaborat strategii de implicare a reprezentanților diasporei în activitatea politică și au încercat să construiască un dialog mai mult sau mai puțin constant sau „oficial”.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Rusu R. The impact of Diaspora on Political processes in Republic of Moldova. În: Administrarea publică, 2012, nr. 4, pp. 103-110.
2. Rusu R. Diaspora – subiect sau obiect politic? În: Diaspora în lumea modernă: contextul regional și potențialul pentru o dezvoltare durabilă a țărilor de origine). Chișinău: OIM, 2017, pp. 297-304.
3. Putină N. Impactul comunităților diasporale asupra procesului politic în statele de origine. În: Politici și practici ale reglementării migrației în contextul provocărilor moderne Chișinău: OIM, 2017, pp. 227-230.
4. Мошняга В. Ассоциация молдавской диаспоры: общее и особенное в формировании и функционировании (по результатам социологического исследования в 6 странах). În: Diaspora în lumea modernă: contextul regional și potențialul pentru o dezvoltare durabilă a țărilor de origine / V. Moșneaga (coord.) Chișinău: OIM, 2017, pp. 250-268.
5. Beciu C. Reprezentări discursive ale migranților în talk-show-urile politice din România. În: Revista Română de Sociologie, serie nouă, 2013, anul XXIV, nr. 1–2, pp. 41–62.
6. Beciu C. Reprezentarea mediatică a diasporei în context electoral: identități discursive și forme de angajament. În: Revista Română de Sociologie, serie nouă, 2016, anul XXVII, nr. 3–4, pp. 243–260.
7. Beciu C. Diaspora și experiența transnațională. Practici de mediatizare în presa românească. În: Revista Română de Sociologie, serie nouă, 2012, anul XXIII, nr. 1–2, p. 49–66.
8. Beciu C., Ciocea M., Mădroane I. D., Cârlan A., Dolea A. Diaspora în sfera politico-mediatică din România. De la eveniment la construcția mediatică a problemelor publice. Raport de cercetare. Unitatea Executivă pentru Finanțarea Învățământului Superior, a Cercetării, Dezvoltării și Inovării (UEFISCDI), 2016. 85 p.
9. Makaryan S. Migration Rhetoric in Political Party Programs: Comparative Review of Case-Studies of Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova, Russia and Ukraine. CARIM-East RR 2013/28. Robert Schuman Centre for Advanced Studies, San Domenico di Fiesole (FI): European University Institute, 2013. 11 p.

10. Oprunenco A. Migration Issue in Programs and Platforms of Political Parties in Moldova. În: CARIM-East Regional Migration Report: Eastern Europe. European University Institute. Fiesole, 2013, pp. 389-394.
11. Moșneaga V. Moldova: Emigration And Diaspora (2012). În: CARIM-East Regional Migration Report: Eastern Europe. European University Institute. Fiesole, 2013, pp. 365-374.
12. Filipov I. Viziuni asupra migrației în programele electorale ale partidelor politice din Republica Moldova. În: Buletinul științific al Universității de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul, 2017, nr. 2 (6), pp. 51-58.
13. Rezoluția Congresului IV al Partidului Liberal cu privire la diaspora. [Online]: <http://www.pl.md/pageview.php?l=ro&idc=220&id=6045&t=/Documente/Rezolutii/Rezolutia-Congresului-IV-al-Partidului-Liberal-cu-privire-diaspora/>. (accesat 05.01.2021).
14. Rusu R. Aspecte teoretice privind implicarea diasporei în țara de origine. În: Teoria și practica administrării locale. Materiale ale Conferinței științifico-practice cu participare internațională, 17 mai 2018. Chișinău: AAP, 2018, pp. 197-200.
15. Rusu R. Provocări în menținerea relațiilor dintre diasporă și țara de origine. În: Teoria și practica administrării locale. Materiale ale Conferinței științifico-practice cu participare internațională, 17 mai 2019. Chișinău: AAP (CEP USM), 2019, pp. 247-251.
16. Moraru V. (coord.). Provocările migrației. Chișinău: Știința, 2010. 148 p.
17. Programul PPEM. 2015. 23 p. [Online]: <http://www.e-democracy.md/files/parties/ppem-program-2015-ro.pdf>. (accesat 05.01.2021).
18. Programul politic al Platformei Demnitate și Adevăr. [Online]: <http://www.e-democracy.md/files/parties/ppda-program-2017-ro.pdf>. (accesat 05.01.2021).
19. Programul electoral al candidatului Igor Dodon la alegerile prezidențiale din noiembrie 2020. [Online]: <http://alegeri.md/images/c/c9/Program-electoral-igor-dodon-2020-ro.pdf>. (accesat 05.01.2021).
20. Moraru V. (coord.). Brain Drain. Cazul Republicii Moldova. Chișinău: IIESP al AȘM, 2011. 260 p.
21. Мошняга В., Морару В, Руснак Г. Италия глазами молдавских трудовых мигрантов. În: MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică), 2009, nr. 3 (46), p. 90-133.